

ΣΥΖΗΤΗΣΗ

Κ. (Εισ. 1): Στο σημείο αυτό τελείωσαν και οι σύντροφοι με τα πρακτικά ζητήματα που έθεσαν, δηλαδή πώς αντιμετωπίζουν στην καθημερινή τους ζωή ζητήματα καταπίεσης φύλου ή φυλής, οπότε μπορεί να ακολουθήσει τώρα η συζήτηση με ερωτήσεις και τοποθετήσεις πάνω σε ό,τι ακούστηκε.

Τοποθέτηση 1 [Ερώτηση]: Να ρωτήσω κάτι πάνω σ' αυτό που ειπώθηκε στο τέλος, εάν το κατάλαβα καλά δηλαδή. Είπατε ότι είναι μάταιο να ζητάμε από τους εργάτες να ενωθούν;

Κ. (Εισ. 1): Άχρηστο, όχι μάταιο. Συγκεκριμένα αναφέρθηκε ότι ένα σύνθημα που θα μιλάει για την ένωση της εργατικής τάξης, όπως είναι για παράδειγμα το «εργάτες ενωθείτε», χωρίς να λαμβάνει υπόψιν του άλλες διαιρέσεις [είναι άχρηστο]...

Τοποθέτηση 1 [Συνέχεια ερώτησης]: Ωραία, αν το λάβουμε αυτό υπόψιν και την τελευταία φράση που είπατε, ότι τελικά χρειάζεται μια επανάσταση εργατική, τότε όλο αυτό είναι εντελώς αντιφατικό. Δεν συνδέεται το ένα με το άλλο που λέτε.

Κ. (Εισ. 1): Αυτό που ειπώθηκε είχε την έννοια ότι ένα σύνθημα όπως το «εργάτες ενωθείτε» ακούγεται περισσότερο σαν ένα άδειο σύνθημα, χωρίς να έχει μια σύνδεση με το πώς θα αλλάξει υλικά η ζωή των ίδιων των εργατών.

Τοποθέτηση 1 [Συνέχεια ερώτησης]: Θέλω να πω, για να μην παρεξηγηθούμε ούτε από δω, ούτε από κει, ότι ουσιαστικά τόση ώρα περιγράφετε τα προβλήματα των εργαζομένων στην Αγγλία, αλλά όλα αυτά που ακούσαμε συμβαίνουν δίπλα μας καθημερινά, απ' το πρωί μέχρι το βράδυ. Δεν χρειάζεται να ζεις στο Λονδίνο για να τα καταλάβεις, συμβαίνουν κι εδώ πέρα. Ξέρουμε πολύ καλά με ποιον τρόπο εκμεταλλεύονται τα αφεντικά τους εργαζομένους και ιδιαίτερα τους μετανάστες. Αυτοί είναι που έχουν πολύ χαμηλά μεροκάματα ή πολλές φορές τους στερούν και τα μεροκάματα. Γνωρίζουμε, επίσης, πως ζουν σε άθλιες συνθήκες διαβίωσης, πολλές φορές τέσσερα, πέντε, ακόμα και δέκα άτομα στο ίδιο σπίτι. Συμβαίνουν και στη χώρα μας αυτά, όπως συμβαίνουν και σε όλη την Ευρώπη. Ωστόσο, δεν καταλαβαίνω πού θέλει να καταλήξει αυτό που ακούω τόση ώρα. Αν δεν καταλήξει στο ότι οι εργάτες όλου του κόσμου πρέπει πραγματικά να ενωθούν, με συγκεκριμένο τρόπο, ο οποίος είναι γνωστός, τότε δεν νομίζω ότι η εισήγησή σας έχει καταλήξει σε κάτι καινούργιο. Πώς θα γίνει η επανάσταση, με κάποια εξ ουρανού βοήθεια;

Ερώτηση από το κοινό προς την 1: Ποιος είναι αυτός ο τρόπος;

Τοποθέτηση 1 [Απάντηση]: Αυτός ο τρόπος είναι η αυτοοργάνωση των εργατών. Δεν εννοώ κάποια οργάνωση σταλινικού τύπου, μιας και είμαστε κατά του σταλινισμού. Τα εργαλεία υπάρχουν, η γνώση υπάρχει, η συνολική εμπειρία υπάρχει. Δεν είδα όμως να προτείνεται ένας άλλος τρόπος. Δεν χρειάζεται να

αναμασάμε το ότι οι εργάτες είναι υπό την εκμετάλλευση κάποιων και ότι θα παραμείνουν σ' αυτή την κατάσταση. Δηλαδή δεν μπορούμε να λέμε την πρώτη φράση ότι είναι μάταιο, άχρηστο το σύνθημα «εργάτες ενωθείτε» και να καταλήγουμε ότι χρειάζεται μια εργατική επανάσταση. Φυσικά και χρειάζεται μια εργατική επανάσταση αλλά πώς καταλήγουμε στον τρόπο αυτόν;

Κ. (Εισ. 1): Προφανώς αυτό που εσείς λέτε αντίφαση, δεν είναι αντίφαση. Σημασία έχει πού ρίχνουν το βάρος και προφανώς είναι υπέρ της εργατικής αυτοοργάνωσης. Το βάρος το έριξαν στο ότι δεν χρειάζεται να πετάμε συνθήματα που να φτάνουν κατευθείαν στον στόχο, τα οποία ακούγονται κενά. Αντιθέτως, αναφέρθηκαν περισσότερο στη διαδικασία προσέγγισης του στόχου μέσα από πρακτικά παραδείγματα της καθημερινής ζωής, είτε στην εργασία, είτε γενικότερα στην καθημερινότητά τους. Ανέφεραν δηλαδή τον τρόπο που αντιμετωπίζουν τα ζητήματα που ανακύπτουν σχετικά με το φύλο ή οποιαδήποτε άλλη καταπίεση.

Τοποθέτηση 2: Θέλω λίγο να συνοψίσω επειδή ίσως χάθηκαν κάποια πράγματα στη μετάφραση. Όπως το κατάλαβα από την τοποθέτηση των άγγλων συντρόφων, επειδή όντως είναι πολύ σημαντικό το ερώτημα που τέθηκε για το ζήτημα της ενότητας της εργατικής τάξης, το θέμα όμως είναι ότι αυτή η εργατική τάξη δεν είναι ενιαία, αυτό μας είπαν. Είπαν δηλαδή ότι όταν φτάνουν οι Πολωνοί σε μια αγορά εργασίας στην οποία βρίσκονται ήδη εγκατεστημένοι Ινδοί εδώ και δεκαετίες και μέσα από αυτήν τη διαδικασία της εγκατάστασής τους, της μονιμοποίησής τους, δηλαδή το ότι υπάρχουν και άνθρωποι δεύτερης γενιάς μετανάστες, έχουν διαμορφωθεί εξουσιαστικές σχέσεις μεταξύ των μεταναστών. Αυτό καταλαβαίνω εγώ ως σημαντικό θέμα το οποίο θίγουν οι σύντροφοι. Δηλαδή έχει διαφοροποιηθεί η ινδική κοινότητα σε προλετάρους και μαγαζάτορες από τη μια μεριά και managers από την άλλη σ' αυτά τα εργοστάσια, στη συγκεκριμένη περιοχή. Ταυτόχρονα, έρχονται οι καινούριοι οι οποίοι είναι ανατολικοευρωπαίοι, παραδείγματος χάριν Πολωνοί, και νιώθουν αδικημένοι. Νιώθουν, δηλαδή, ότι αυτοί είναι το πιο εκμεταλλεζόμενο κομμάτι επειδή βρίσκονται αντιμετώπι με Ινδούς που είτε είναι αφεντικά είτε βρίσκονται σε υψηλότερες ιεραρχικά θέσεις στον καταμερισμό της εργασίας. Σ' αυτή την περίπτωση οι σύντροφοι αναρωτιούνται αν μπορείς να πας και να πεις «εργάτες ενωθείτε» τη στιγμή που οι ίδιοι πλακώνονται και πρέπει να λυθούν κάποια ζητήματα, τα οποία δεν είναι ρατσιστικά ούτε φυλετικά, αλλά προκύπτουν μέσα από τον καταμερισμό της εργασίας και την κοινωνική διαφοροποίηση της κοινότητας. Υπάρχει όμως το εξής πρόβλημα αναφορικά με την αριστερά. Η αριστερά έχει ταυτόχρονα μια ιδεολογία κοινότητας. Δηλαδή, λέει ότι εμείς για παράδειγμα, αν είμαστε Ινδοί, πρέπει να είμαστε ενωμένοι και ταυτόχρονα ενάντια στους λευκούς εργάτες που μπορεί να είναι είτε Βρετανοί είτε Ανατολικοευρωπαίοι. Αυτό σημαίνει ότι το ίδιο το προλεταριάτο βρίσκεται εγκλωβισμένο μέσα σε μια φυλετική κοινότητα που δεν του επιτρέπει να λειτουργήσει προλεταριακά, εργατικά. Θα πρέπει να γίνει κριτική σ' αυτήν την κοινότητα, να σπάσει το ενιαίο της ινδικής κοινότητας, να σπάσουν όλες οι προκαταλήψεις που έχουν οι Πολωνοί απέναντι στους

Ινδούς είτε αυτές βασίζονται σε υλικές συνθήκες είτε όχι. Παραδείγματος χάριν, όπως μας έλεγαν πριν, επειδή οι Πολωνοί είναι άσχετοι με τις καταστάσεις στη νότια Ασία πολλές φορές μπερδεύουν τους Ινδούς με Ταλιμπάν λόγω των γενειάδων τους. Αυτό πιστεύω ότι είναι το σημαντικό θέμα που θέλουν να θίξουν οι σύντροφοι. Δηλαδή, όταν έχεις τόσες μεγάλες διαφοροποιήσεις μέσα στην εργατική τάξη, πώς μπορείς να πεις «ας ενωθούμε όλοι μαζί»; Εκτός αν αναφέρεσαι σε μία λύση που υπήρχε παλιότερα κι ήταν το λενινιστικό κόμμα, το οποίο έλεγε «εμείς που είμαστε υπέρ μιας ενιαίας αντίληψης και ξέρουμε πού θα οδηγηθούν τα πράγματα, θα τους ενώσουμε όλους πολιτικά, κι έτσι θα πάμε προς την εργατική, σοσιαλιστική ή οποιοδήποτε άλλου είδους επανάσταση». Αυτό όμως το μοντέλο έχει πεθάνει, έφαγε τα ψωμιά του. Πρέπει οι άνθρωποι σήμερα κατά κάποιο τρόπο να αντιμετωπίσουν αυτά τα προβλήματα ξεκινώντας από το μικρό και το καθημερινό και με βήματα που θα ξεπερνάνε απλοϊκούς διαχωρισμούς (λευκός/μαύρος, άντρας/γυναίκα) και θα πηγαίνουν στην ουσία των προβλημάτων και συζητώντας γι' αυτά, θα μπορέσουν να ξεπεράσουν διαχωρισμούς που θα τους επιτρέψουν να ενωθούν. Είναι όμως απαραίτητη προϋπόθεση να αναγνωρίζονται οι διαχωρισμοί που υπάρχουν. Να μην λες απλά ότι οι Αλβανοί είναι καταπιεσμένοι και οι Έλληνες καταπιεστές, ότι οι Ινδοί είναι καταπιεστές και οι Πολωνοί καταπιεσμένοι. Είναι πιο περίπλοκη η κατάσταση στο εσωτερικό της εργατικής τάξης.

Τοποθέτηση 1 [Απάντηση]: Η φράση «εργάτες όλου του κόσμου ενωθείτε» είναι ακριβώς αυτό που είπατε στο τέλος. Είναι μια φράση που δεν αναγνωρίζει κανένα διαχωρισμό των εργατών, δεν λέει «εσύ είσαι Πολωνός εργάτης» ή «εσύ είσαι Ινδός». Μιλάει στους εργάτες όλου του κόσμου και όλων των φυλών. Για το πρώτο που είπατε, μήπως να αναρωτηθούμε αν ο Ινδός που είναι αφεντικό και manager, δεν είναι πια εργάτης; Αναφερόμαστε σ' αυτόν; Τον Ινδό που βασανίζει τους άλλους Ινδούς; Αυτός που βασανίζει και εκμεταλλεύεται τους άλλους δεν μπαίνει στο σύνθημα εργάτες ενωθείτε. Λέτε τι θα του πούμε αυτού, τίποτα δεν θα του πούμε, θα πούμε μόνο στους εκμεταλλεζόμενους.

Κ. (Εισ. 1): Αυτό ακριβώς ανέφεραν, πώς θα μιλήσουν με τους εκμεταλλεζόμενους, οι οποίοι μοιράζονται την ίδια φυλετική ταυτότητα με τα αφεντικά τους. Κι έχεις την αριστερά ή την ίδια την κοινότητά τους, να μιλάει στη γλώσσα της φυλετικής κοινότητας τη στιγμή που υπάρχουν αυτές οι ταξικές διαφορές. Αυτές τις αντιλήψεις τις βιώνουν σαν υλική πραγματικότητα.

Τοποθέτηση 3: Θέλω να πω ότι κάποιες καταστάσεις μπορεί να είναι αντιφατικές αλλά δεν είναι αντίθετες, δηλαδή το «εργαζόμενοι όλου του κόσμου ενωθείτε» δεν είναι αντιφατικό με το «εργαζόμενοι όλου του κόσμου ενωθείτε» μεν, αλλά υπάρχουν και διαχωρισμοί μέσα στην εργατική τάξη που πρέπει να ξεπεράσουμε. Αυτό δεν είναι αντιφατικό. Επίσης θέλω να πω ότι καπιταλισμός, σεξισμός, φυλετικοί διαχωρισμοί, ρατσισμός, όλα αυτά, δημιουργήθηκαν και οξύνθηκαν σε μια συγκεκριμένη περίοδο δημιουργώντας αυτόνομες ιστορικότητες που η μία μπλέκεται με την άλλη και ταυτόχρονα συνδέονται και για να μπορείς να

εξετάσεις συνολικά την κατάσταση πρέπει να εξετάσεις κάθε μια ξεχωριστά και ταυτόχρονα όλες μαζί. Αυτό μπορεί να ακούγεται αντιφατικό, αλλά για μένα δεν είναι καθόλου. Πρέπει όντως για να καταλάβεις τις έμφυλες διαφορές και τους διαχωρισμούς μέσα στην εργατική τάξη, πρέπει να εξετάσεις το γυναικείο ζήτημα· για να δεις πώς η φυλή μπλέκει στο όλο ζήτημα πρέπει να δεις την καταπίεση των λευκών πάνω στις αναπτυσσόμενες χώρες. Αυτή τη στιγμή π.χ, πώς θα πάει ένας Ευρωπαίος σ' έναν Αφρικανό που πραγματικά φυτοζωεί στις αναπτυσσόμενες χώρες –η ΕΕ αυτό ακριβώς είναι, εφαρμόζει καπιταλιστικές πολιτικές πάνω στις αναπτυσσόμενες χώρες που δεν τις αφήνουν να εξελιχτούν– πώς θα πας εσύ να πεις σ' αυτόν τον άνθρωπο ότι είστε το ίδιο. Εν τέλει μπορείς, αλλά πρέπει να το εξετάσεις λίγο πιο επί του πρακτέου, γιατί ενώ υπάρχει μια κοινή καταπίεση, υπάρχουν και κάποια άλλα πράγματα. Πιστεύω ότι αυτό μπορεί να ξεπεραστεί αν δοθεί και λίγο βάση στο βίωμα. Δεν μπορείς, ας πούμε ως Έλληνας εργαζόμενος-η, να πας να πεις στον μετανάστη που δουλεύει χωρίς ένσημα, που τρέχει πραγματικά στη δουλειά για να μπορεί να παραμείνει στη χώρα επειδή δεν έχει χαρτιά και να του πεις εμείς είμαστε το ίδιο. Θα σου πει δεν είμαστε το ίδιο κι έχει κι ένα δίκιο, δεν είστε το ίδιο, δυστυχώς, έχουν διαμορφωθεί έτσι οι καταστάσεις που δεν είστε το ίδιο. Αυτό όμως μπορεί να ξεπεραστεί καταλαβαίνοντας το βίωμά του, καταλαβαίνοντας και πώς αυτό έχει παίξει και καταστατικά αλλά και από την ίδια την κοινωνία. Δηλαδή ότι ο ρατσισμός δεν είναι μόνο από πάνω προς τα κάτω αλλά έχει ριζώσει και στην ίδια την εργατική τάξη. Άρα αν ένας Έλληνας εργαζόμενος πηγαίνει να μιλήσει σ' έναν από άλλη χώρα που δουλεύει χωρίς ένσημα και με πολύ κακές συνθήκες εργασίας και δεν συμπεριλάβει την ώρα της προσέγγισης την ίδια του την κατάσταση [του Έλληνα]· αν του πει πως εμείς είμαστε το ίδιο και μας εκμεταλλεύονται τα αφεντικά, τότε ο μετανάστης θα του πει δεν είναι έτσι, γιατί πιο πριν και πιο μετά άλλος Έλληνας εργαζόμενος μπορεί να του κάνει σεξιστική ή ρατσιστική επίθεση κ.ο.κ. Αυτό για μένα πρέπει να ξεπεραστεί, βέβαια, αν πραγματικά υπάρξει συνάντηση, ακόμα και των κοινοτήτων. Εγώ δεν είμαι ενάντια 100% στις κοινότητες, είτε είναι κοινότητες φύλου είτε είναι κοινότητες φυλής. Αρκεί να παρουσιάσεις το ταβάνι αυτών των προσεγγίσεων και στους ίδιους τους ανθρώπους αλλά και στη δικιά σου ανάλυση, όπως και να καταλάβεις και το ίδιο το ταξικό ζήτημα μέχρι που φτάνει.

Μ. (Εισ. 4): Θέλω να δώσω μια γρήγορη απάντηση στο αν η εργατική τάξη πρέπει να ενωθεί κι αυτή είναι ότι προφανώς πρέπει να ενωθεί. Το ερώτημα, όμως, είναι πώς αντιμετωπίζουμε τα υλικά εμπόδια που μπαίνουν στον δρόμο αυτής της ενότητας και εδώ θέλω να δώσω ένα ιστορικό παράδειγμα. Θα δώσω το παράδειγμα των μαύρων εργατών στις ΗΠΑ τη δεκαετία του '40, οι οποίοι ήταν βασικά αποκλεισμένοι από την εργασία στις περισσότερες μεγάλες βιομηχανικές μονάδες και μόνο κατά τον Β' Π.Π., όπου υπήρχε έλλειψη εργατικής δύναμης, προσελήφθησαν στα εργοστάσια. Πριν απ' αυτό χρησιμοποιούνταν μόνο ως απεργοσπαστές. Επομένως το '50 όταν οι λευκοί εργάτες επέστρεψαν από τον πόλεμο και δεν υπήρχε έλλειψη σε εργατικό δυναμικό, οι μαύροι εργάτες ήταν

οι πρώτοι που απολύθηκαν ξανά από τα εργοστάσια. Ακόμα και το 1960 όπου υπήρξε ανάπτυξη και χρειάζονταν περισσότερα εργατικά χέρια, υπήρχαν δύο βαθμίδες: οι καλύτερες και ειδικευμένες θέσεις εργασίας προοριζόνταν για τους λευκούς εργάτες και επίσης τα συνδικάτα εκπροσωπούσαν μόνο λευκούς εργάτες. Μέσα σ' αυτή την κατάσταση οι μαύροι εργάτες βασικά οργανώθηκαν εκτός συνδικάτων, έκαναν άγριες απεργίες και ένα κομμάτι της αριστεράς τους έκανε κριτική λέγοντας πως δρουν διασπαστικά. Επομένως, πρέπει να αναρωτηθούμε τι πραγματικά σημαίνει το να πούμε «εργάτες ενωθείτε» και πώς χρησιμοποιήθηκε από την αριστερά για να κατακρίνει τη δράση των μαύρων εργατών που κινούνταν εκτός της δομής των συνδικάτων, έκαναν άγριες απεργίες κλπ. Οπότε ήταν απαραίτητο για τους μαύρους εργάτες να έχουν αυτή την ανεξάρτητη δράση, για να σπάσουν ένα υλικό φράγμα, ένα φράγμα που ύψωσαν τα συνδικάτα και τα αφεντικά, προκειμένου να ενωθούν. Γι' αυτό ήταν αναγκαίο και θα έπρεπε από μια πολιτική και ταξική σκοπιά να στηρίζουμε τέτοιες καταστάσεις γιατί αποτελούν τις προϋποθέσεις της ενότητας.

Τοποθέτηση 4: Θέλω να κάνω μια ερώτηση προς τη συντρόφισσα από την Αγγλία, σχετικά με το παράδειγμα που έδωσε από τη δουλειά της στο εργοστάσιο, όπου έλεγε ότι, αν κατάλαβα καλά, ουσιαστικά κακομεταχειρίζονταν τις γυναίκες επειδή ήταν σε χαμηλότερες θέσεις κι ότι αυτό έχει να κάνει με την πίεση που υπήρχε γενικότερα από τους υψηλόβαθμους managers οι οποίοι ήταν άντρες. Σύμφωνα μ' αυτά, είναι σαν να πιστεύει ότι η κακομεταχείριση συμβαίνει απλά λόγω της ύπαρξης μιας ανώτερης θέσης και της πίεσης μέσα στη δουλειά και όχι βάσει του φύλου. Για μένα είναι ξεκάθαρο ότι έχει να κάνει περισσότερο με το φύλο. Μάλιστα, εάν στη θέση τους, στην κατώτερη θέση, ήταν άντρες, θα είχαν διαφορετική μεταχείριση και δεν θα υπήρχαν οι παρενοχλήσεις που έλεγε. Οπότε θέλω να ρωτήσω αν δίνει περισσότερη βάση στην πίεση λόγω της ιεραρχίας ή αν δίνει περισσότερη βάση στην πατριαρχία.

Κι. (Εισ. 5): Υποθέτω ότι το ζήτημα είναι ότι η σεξουαλική παρενόχληση υπάρχει αλλά το θέμα είναι κάτω από ποιες καταστάσεις υπάρχει και γιατί είναι πιο πιθανό να συμβεί στις γυναίκες. Λόγω του έμφυλου καταμερισμού της εργασίας οι γυναίκες γενικά καταλαμβάνουν χειρότερες θέσεις από τους άντρες αλλά όταν αυτό αναπαράγεται μέσα σε έναν χώρο εργασίας στον οποίο κυριαρχεί μια γενικότερη ατμόσφαιρα παρενόχλησης, τότε το φαινόμενο αυτό γίνεται πιο έντονο. Υπάρχουν όντως κάποιοι άντρες που είναι σε χειρότερες θέσεις και πληρώνονται λιγότερο, όπως οι καθαριστές, αλλά υπόκεινται σε μικρότερο προσωπικό έλεγχο που απορρέει από την ίδια τη φύση της δουλειάς (γυρνάνε εδώ κι εκεί μέσα στο εργοστάσιο) και μπορούν να διαφεύγουν από τον έλεγχο των αφεντικών μερικές φορές. Οι γυναίκες δεν μπορούν να το κάνουν αυτό.

Μ. (Εισ. 4): Θα απαντήσω στην ίδια ερώτηση αλλά με ένα διαφορετικό παράδειγμα. Βασικά από την εμπειρία της διαμονής μου στην Ινδία για δύο χρόνια όπου είδα ότι οι διαφορετικές συνθήκες στις οποίες ζούσαν οι γυναίκες της εργατικής τάξης δημιουργούσαν διαφορετικές συνθήκες αντίστασης στην αντρική

κακομεταχείριση. Για παράδειγμα στα χωριά, όπου υπήρχαν περισσότερο διευρυμένες οικογένειες, κυρίως αγροτικές, και ήταν πολύ πατριαρχικές, ο διαχωρισμός για το ποιος κάνει τις δουλειές του σπιτιού κλπ. ήταν πολύ ξεκάθαρος. Ωστόσο, λόγω της διευρυμένης οικογένειας υπήρχαν άλλα μέλη της οικογένειας, άλλες γυναίκες, που παρέμβαιναν σε περιπτώσεις βίας ή κακοποίησης. Χειρότερη ήταν η κατάσταση για τις γυναίκες όταν η οικογένεια μετακόμιζε στην πόλη και οι άντρες εργάτες πήγαιναν στη δου-

λειά αλλά οι γυναίκες παρέμεναν στο σπίτι. Επειδή λοιπόν δεν υπήρχε κάποια ευρύτερη κοινότητα προκειμένου να παρέμβει, όλη αυτή η πίεση έπεφτε σ' αυτή την μικρή πυρηνική οικογένεια. Επομένως εκεί βλέπουμε τις περισσότερες περιπτώσεις κακομεταχείρισης, εκεί οι γυναίκες δεν μπορούσαν να αντιδράσουν. Η κατάσταση άλλαζε όταν και οι δύο πήγαιναν στη δουλειά όπου έβλεπες μια κατάσταση, ας πούμε, περισσότερο ισότιμη στη σχέση άντρα και γυναίκας. Επίσης, δεν έβλεπες ποτέ τους άντρες να κάνουν τις δουλειές του σπιτιού στο χωριό, ενώ στις πόλεις όταν οι άντρες επέστρεφαν από τη δουλειά έβλεπες ότι μοιράζονταν περισσότερο τις δουλειές του σπιτιού. Για να συνοψίσω, δεν θα έβλεπα κυρίως τη γυναίκα ως θύμα αλλά θα έβλεπα τις υλικές συνθήκες όπου οι γυναίκες θα μπορούσαν ν' αντισταθούν στην αντρική βία.

Τοποθέτηση 5: Ένα σχόλιο θέλω να κάνω σε σχέση με αυτό που ειπώθηκε ότι είναι ζήτημα φύλου [σ.σ.: εννοεί η γυναικεία καταπίεση]. Η αλήθεια είναι ότι όντως έχει να κάνει σε μεγάλο βαθμό με το φύλο. Στους χώρους εργασίας και ιδιαίτερα στον κλάδο του επισιτισμού ακούμε πολύ συχνά καταγγελίες για σεξουαλική παρενόχληση των εργατριών από τ' αφεντικά τους. Όμως δεν ακούμε σχεδόν ποτέ σεξουαλική παρενόχληση αφεντικών γυναικών από εργάτες στους χώρους εργασίας –ή έστω είναι πολύ σπάνιο– οπότε έχει να κάνει μ' αυτό, με την υλική κατάσταση, τις υλικές συνθήκες που καθορίζουν τις καταπιέσεις που υπάρχουν όμως έτσι κι αλλιώς στην κοινωνία σε μεγάλο βαθμό. Βέβαια, κάποιες εκφράσεις των διαχωρισμών αυτών δεν λαμβάνουν υπόψη [ταξικές] διαιρέσεις, όπως είναι ο βιασμός, όπου ο βιαστής δεν σκέφτεται (τι είναι η άλλη κλπ.) οπότε και υπάρχει μια πιο ξεκάθαρη επίθεση του ανώτερου πατριαρχικά φύλου προς το άλλο φύλο. Αν δούμε το παράδειγμα της Κύπρου με τον τύπο, δείχνει τι έκανε σε σχέση με τους βιασμούς κλπ., δείχνει κάτι άλλο αυτό επίσης.

Μ. (Εισ. 4): Θα ήθελα να πω κάτι σχετικά με την έννοια της διαθεματικότητας καθώς αναφέρθηκε από έναν σύντροφο ότι υπάρχουν 3 διαφορετικά συστήματα καταπίεσης. Είναι αλήθεια πως αν δούμε τη φυλή, το φύλο [gender or sex] και την τάξη ως μορφές καταπίεσης, τότε είναι ισότιμες μεταξύ τους. Κι αυτό θα

ήταν και ηθικά σωστό, καθώς ποιος μπορεί να κρίνει αν είναι περισσότερο καταπιεσμένος/η κάποιος/α ως μαύρος/η ή ως γυναίκα. Μπορούμε να καταλάβουμε ότι σε μια κοινωνία ανισοτήτων όλες οι μορφές καταπίεσης είναι ίσες αλλά από τη στιγμή που θα αναρωτηθούμε για τον τρόπο με τον οποίο η καταπίεση εμφανίζεται ιστορικά και, ακόμα πιο πολύ, για το πώς μπορούμε να την υπερβούμε, τότε βλέπουμε ότι οι τρεις αυτές μορφές καταπίεσης έχουν διαφορετικές ιδιότητες. Μπορούμε επίσης να δούμε ότι οι καταπίεσεις, όχι απλά αλληλεπικαλύπτονται ή διασταυρώνονται αλλά αναπαράγονται ως μια ολότητα. Επομένως, αν κοιτάξουμε, για παράδειγμα, τη γυναικεία καταπίεση ως μια καταπίεση παλαιότερη της ταξικής, η οποία βασίζεται σε μια σωματική ανισότητα [μητρότητα] μεταξύ ανδρών και γυναικών θα χρειαζόταν μια κοινωνική και υλική, ως την πούμε, «αποζημίωση» για να δημιουργήσουμε μια κατάσταση πραγματικής ισότητας. Παρόλο που η γυναικεία καταπίεση είναι παλαιότερη από την ταξική και τον ίδιο τον καπιταλισμό, βλέπουμε ότι ο καπιταλισμός ήδη από τις απαρχές του βασίστηκε στον διαχωρισμό της δουλειάς στο εργοστάσιο και της δουλειάς στο σπίτι. Επομένως η καταπίεση του φύλου και της τάξης παράγονται και αναπαράγονται μαζί. Αν δούμε τη φυλετική καταπίεση συγκριτικά με αυτήν των γυναικών, τότε διαπιστώνουμε ότι είναι μια πιο σύγχρονη μορφή καταπίεσης και ότι είναι συνδεδεμένη με την επέκταση του παγκόσμιου (καπιταλιστικού) συστήματος. Θεμελιώθηκε για να δικαιολογήσει την αποικιοκρατία και την οικονομία της δουλειάς. Αλλά μπορούμε να πούμε ότι με την επέκταση της αγοράς εργασίας και της παγκόσμιας παραγωγής, οι αγώνες της δεκαετίας του '70 και του '80 έφεραν το τέλος του θεσμικού ρατσισμού που είχε τη μορφή νόμων, όπως το Jim Crow στην Αμερική και το απαρχαίντ στη Νότια Αφρική. Επομένως η φυλετική ή η έμφυλη καταπίεση βρίσκεται πλέον όχι τόσο στις βιολογικές διαφορές αλλά κυρίως αναπαράγεται οικονομικά και απαιτεί την κατάρνηση του συστήματος της αγοράς για να εξαλειφθεί. Άρα αν κοιτάξουμε την τάξη σε σύγκριση με τη φυλή ή την έμφυλη καταπίεση, θα λέγαμε ότι η τάξη είναι μια πιο καθολική και συμπεριληπτική διαδικασία, μια διαδικασία κατά την οποία όλο και περισσότεροι άνθρωποι γίνονται προλετάριοι σε παγκόσμια κλίμακα και επίσης όλο και περισσότεροι άνθρωποι συμπεριλαμβάνονται με τον έναν ή με τον άλλο τρόπο στο παγκόσμιο σύστημα παραγωγής, άρα είναι μια πιο καθολική διαδικασία. Επίσης, σε αντίθεση με το φύλο ή τη φυλή, η τάξη είναι μια διαδικασία υλικής αλλαγής του κόσμου και μεταβολής των συνθηκών ζωής και έτσι δυνητικά τουλάχιστον μπορεί να δημιουργήσει έναν κόσμο όπου θα εξαλειφθούν οι υλικές συνθήκες της καταπίεσης. Εδώ βλέπουμε και την ποιοτική διαφορά. Δεν δίνουμε, λοιπόν, μια έμφαση στην τάξη ως η πιο σημαντική μορφή καταπίεσης αλλά μια έμφαση στην τάξη ως μια υλική διαδικασία που μπορεί στην πραγματικότητα να μας βοηθήσει να ξεφορτωθούμε όλες τις υλικές μορφές καταπίεσης, να καταργήσουμε, δηλαδή, την υλική βάση τους.

Τοποθέτηση 6: Θα ήθελα να θίξω διάφορα θέματα, αρχικά όμως θα ήθελα να πω κάτι και να κάνω και μια ερώτηση. Θα ξεκινήσω με την ερώτηση. Θέλω να ρωτήσω ποια είναι εκείνα τα ποιοτικά χαρακτηριστικά της κατηγορίας της

τάξης που την κάνουν να διαφέρει από τις άλλες μορφές καταπίεσης. Θίξατε για παράδειγμα το ζήτημα της εκμετάλλευσης, το ζήτημα της αλλοτρίωσης. Βέβαια, εννοείται ότι συμφωνώ πως η τάξη δεν είναι απλά μια οικονομική κατηγορία αλλά είναι και κοινωνική. Απλά αυτό δημιουργεί μια αντίφαση καθώς και σε άλλες κατηγορίες, όπως το φύλο, υπάρχει και κοινωνική και οικονομική μορφή. Επομένως θα 'θελα να γίνει μια ανάλυση, δηλαδή να εξηγηθεί λίγο καλύτερα ότι η τάξη δεν είναι απλά μια πιο σημαντική καταπίεση αλλά είναι κάτι το διαφορετικό, αυτή τη διαφορετικότητα δεν μπόρεσα να καταλάβω πολύ απ' τη συζήτηση.

Τοποθέτηση 7: Συντρόφισσα, η μισθωτή εργασία είναι, δεν είναι τίποτα παραπάνω, η βάση της τάξης είναι η μισθωτή εργασία. Έτσι φτιάχνεται ο κόσμος, τι να κάνουμε...

Τοποθέτηση 6: Ωραία, αν μπορεί κάποιος να το αναλύσει αυτό.

Γρ. (Εισ. 2): Να πω κάτι πάνω σ' αυτό. Θα επαναλάβω μάλλον πολύ περιληπτικά δύο απόψεις τις οποίες εξέφρασαν και οι Angry Workers με τις οποίες συμφωνούμε και μία δική μας στην οποία νομίζω πως κι αυτοί συμφωνούν. Η τάξη είναι συμπεριληπτική με την έννοια ότι εντός της συνυπάρχουν όλων των ειδών οι καταπίεσεις, οι εμπειρίες και οι ιεραρχίες και η οργάνωση στη βάση της τάξης μπορεί να οδηγήσει στη συνάντηση αυτών των εμπειριών των καταπιεσμένων υποκειμένων. Άρα, πρώτον, συμπεριληπτικότητα.

Δεύτερον, καθολικότητα (ή οικουμενικότητα) με την έννοια ότι ο προλεταριακός πληθυσμός διαρκώς επεκτείνεται και η σχέση κεφάλαιο εντοπίζει ως ενότητα κάθε στιγμή της κοινωνικής ζωής, κάτι που περιλαμβάνει την αλλοτρίωση που ανέφερες κι εσύ. Είναι μια πτυχή της υποκειμενικής σκοπιάς του βιώματος του να ανήκεις στην εργατική τάξη η οποία δεν αναδεικνύεται όταν αντιμετωπίζεις την τάξη σαν μια οικονομική καταπίεση απλά. Αλλοτρίωση δηλαδή από το προϊόν που παράγεις, αλλοτρίωση από ή στη διαδικασία παραγωγής με την έννοια ότι δεν την ελέγχεις. Οι μηχανές, οι managers, τ' αφεντικά, οι επιστάτες ελέγχουν τους ρυθμούς με τους οποίους παράγεις ή οι ίδιοι οι νόμοι της αγοράς

καθορίζουν τι προϊόντα θα παράγεις, δηλαδή η ανάγκη για μεγιστοποίηση του ποσοστού κέρδους.

Τρίτον, η δυνατότητα της τάξης, αν οργανωθεί ως τέτοια, να καταργήσει όλων των ειδών τις καταπιέσεις - κάτι που, όπως είτε ο Μάρκο, δεν το έχουν οι άλλες ταυτότητες. Η τάξη, από τον Μαρξ δηλαδή ακόμα, ορίζεται ως μια διαδικασία άρνησης, εξού δηλαδή και το «αυτοκαταργηθείτε» που υπάρχει στην αφίσα της εκδήλωσης. Το «αυτοκαταργηθείτε» προσδιορίζει και τις ταυτότητες και την ίδια τη ροπή της τάξης. Βέβαια, η αυτοκατάργηση δεν είναι μια φυσική ροπή αλλά έχει να κάνει με τη διαδικασία του να οργανώνεσαι ως τάξη. Εξ ορισμού το να οργανώνεσαι ως τάξη σημαίνει ότι στοχεύεις στο να καταργήσεις τις τάξεις, άρα και την εργατική τάξη.

Τοποθέτηση 6 [Συνέχεια]: Κάτι άλλο που θα ήθελα να θίξω είναι ότι στα παραδείγματα που ανέφεραν οι Angry Workers προσέγγιζαν το ζήτημα κυρίως από μια ταξική σκοπιά. Δηλαδή στο συγκεκριμένο παράδειγμα με τη βία ανάμεσα στο ζευγάρι, έδωσαν μια ερμηνεία σύμφωνα με την οποία ένα ζευγάρι της εργατικής τάξης βιώνει κάποιες καταστάσεις (το ότι είναι αλλοτριωμένοι ή ότι βρίσκονταν σε άλλη χώρα) οι οποίες οδήγησαν έτσι απλά τον άντρα να χτυπήσει τη γυναίκα του. Για μένα δεν ήταν απλά βία, ήταν ξεκάθαρα έμφυλη βία, ζήτημα πατριαρχίας. Ο άντρας ήξερε ότι είχε τη δυνατότητα να επιβληθεί στη γυναίκα του. Βέβαια καταλαβαίνω την καπιταλιστική πραγματικότητα και καταλαβαίνω πιο συγκεκριμένα την υλική συνθήκη που αναφέρουν. Πολλές φορές, πράγμα που έχει ιστορική ισχύ, οι ανάγκες του κεφαλαίου ορίζουν και τις υπόλοιπες σχέσεις, όπως τις έμφυλες. Δηλαδή, για παράδειγμα, οι γυναίκες κάποια εποχή δεν ήταν στην παραγωγική διαδικασία και μπήκαν αργότερα, κάτι που νομίζω ότι, με όσες ιστορικές γνώσεις έχω, έγινε λόγω των αναγκών του κεφαλαίου. Αυτό είχε ως αποτέλεσμα στο μεν εργασιακό επίπεδο να δημιουργηθεί μια ισότητα, όχι όμως και στο κοινωνικό. Μπορεί, λοιπόν, όπως είπα, η καπιταλιστική πραγματικότητα να εντείνει τέτοιου είδους φαινόμενα αλλά για παράδειγμα η πατριαρχία είναι ένα προκαπιταλιστικό φαινόμενο. Στο συγκεκριμένο παράδειγμα που ανέφεραν δεν είναι απλά ότι προκύπτει βία λόγω της ιδιότητάς τους να ανήκουν στην εργατική τάξη, γιατί η έμφυλη βία ανάμεσα στο ζευγάρι θα μπορούσε να συμβεί επίσης και σ' ένα ζευγάρι της αστικής τάξης. Επομένως το συγκεκριμένο παράδειγμα άγγιξε για μένα περισσότερο το έμφυλο ζήτημα κι όχι το ταξικό. Δεν θα ήταν δυνατόν, εκείνη την ώρα, όταν μπήκε η κοπέλα (σ.σ.: το τρίτο άτομο) να μην την «έλεγε» σε αυτόν τον άνθρωπο. Βέβαια, αν το δούμε γενικά σε αγώνες δημιουργείται η εξής αντίφαση, μιας και μιλάμε για το έμφυλο, ένας αντισεξιστικός αγώνας μπορεί να έχει άλλη στόχευση από έναν εργατικό, με την έννοια ότι στον εργατικό ο άντρας εργάτης είναι ο καταπιεζόμενος και την ίδια στιγμή σ' έναν αντισεξιστικό αγώνα είναι ο καταπιεστής. Το θέμα, όμως, νομίζω ότι είναι πώς θα ξεπεραστούν αυτοί οι διαχωρισμοί προκειμένου να ενωθεί η εργατική τάξη και να αυτοκαταργηθεί, επομένως πρέπει σε μακροπρόθεσμο επίπεδο να γίνουν αντιληπτοί από την εργατική τάξη οι διαχωρισμοί που και η ίδια κάνει

για να ξεπεραστούν όλες αυτές οι διακρίσεις (σεξιστικές, ρατσιστικές) ώστε να ενωθεί και να φτάσει σ' αυτή την αυτοκατάργηση. Επίσης, θεωρώ πως δεν πρέπει να τα βλέπουμε όλα μόνο από την καθαρά υλική πλευρά, δηλαδή παρά το ότι η καπιταλιστική πραγματικότητα και οι ανάγκες του κεφαλαίου παίζουν ρόλο στο πώς θα σχηματιστούν αυτές οι καταπίεσεις και φυσικά παίζουν και κάποιο ρόλο στις κοινωνικές σχέσεις (μεταξύ ντόπιων/μεταναστών, γυναικών/αντρών), δεν πρέπει να ξεχνάμε το κοινωνικό επίπεδο. Όπως είπα πριν, η πατριαρχία είναι ένα προκαπιταλιστικό φαινόμενο και παρότι οι γυναίκες μπήκαν στην παραγωγή μαζί με τους άντρες, η καταπίεση των γυναικών σε κοινωνικό επίπεδο συνέχισε να υπάρχει. Οι βιασμοί για παράδειγμα είναι ένα έμφυλο ζήτημα το οποίο μπορεί να μην έχει καμία σχέση με το καπιταλιστικό σύστημα, είναι η επίγνωση του άντρα ότι έχει τη δυνατότητα να επιβληθεί σε μια γυναίκα, πράγμα που έχει μια ιστορικότητα. Ωστόσο, αυτό στο οποίο θέλω να καταλήξω, είναι περίπου αυτό που λένε οι Angry Workers, ότι ακριβώς επειδή η εργατική τάξη έχει τη δυνατότητα της αυτοκατάργησής της, όλοι αυτοί οι διαχωρισμοί που εμπιρεύονται σ' αυτήν θα πρέπει σ' ένα μακροπρόθεσμο επίπεδο να ξεπεραστούν, ώστε να καταργήσει τον ίδιο της τον εαυτό.

Τοποθέτηση 7: Λοιπόν, ας τα βάλω σε μια σειρά γιατί είπες πολλά. Πρώτον, πώς γίνεται να δούμε τον εαυτό μας πέρα από τα υλικά συμφέροντα; Δεν τρεφόμεστε δηλαδή ούτε από σωματίδια, ούτε από κάτι αφαιρετικό για να βλέπουμε τον κόσμο διαφορετικά, νομίζω ότι συγκροτούμαστε ως άνθρωποι, ζούμε, επιβιώνουμε, αναπαραγόμαστε μέσα από την ύλη, και προκαπιταλιστικά αν δούμε το ζήτημα του φύλου, πάντα υπήρχε κάποιο συμφέρον στην καταπίεση των γυναικών. Όπως είπες και για τους βιασμούς, οι βιασμοί είχαν κάποιο υλικό συμφέρον από πίσω, όταν για παράδειγμα γινόταν ένας πόλεμος, το πρώτο πράγμα που έκαναν οι εμπόλεμοι στρατοί ήταν να εισβάλλουν μέσα σε περιοχές και να βιάζουν, κυρίως τις γυναίκες, αλλά πολλές φορές και τους άντρες για να επιβάλουν τον στρατό κατοχής και να κατακτήσουν εδάφη. Είναι ένα ιστορικό παράδειγμα προκαπιταλιστικό και ακραίο. Πώς μπορούμε να μην βλέπουμε την υλική κατάσταση όταν σακατεύομαστε στη δουλειά κι όλο αυτό φέρνει μια διαρκή ένταση την οποία αναπαράγουμε σε κάθε πλευρά των κοινωνικών μας σχέσεων, είτε με τη σύντροφό μας στο σπίτι, είτε με τους φίλους μας και τους συντρόφους μας σε ανοιχτές διαδικασίες είτε σε παρέες εκτός; Για να το βάλω και αντιθετικά, εμείς σακατεύομαστε στη δουλειά, τα παιδιά της μεσαίας τάξης που δεν έχουν τέτοιου είδους προβλήματα μπορούν να πηγαίνουν και να πίνουν τα κοκτεϊλάκια τους άνετα και καθημερινά, κάνοντας χαβαλέ αδιαφορώντας για ό,τι συζητάμε εδώ πέρα. Εμείς καθόμαστε και προβληματιζόμαστε και συζητάμε εδώ πέρα επειδή σακατεύομαστε στη δουλειά. Είπα για τη μεσαία αλλά εννοώ και την ανώτερη τάξη. Θεωρώ ότι όποιος δεν έχει μπει στην παραγωγική διαδικασία είναι λογικό να μην μπορεί να κατανοήσει όλη την ανάλυση που έκαναν οι σύντροφοι στην αρχή. Είπαν για το πώς συγκροτήθηκε και η φυλετική ταυτότητα και ο διαχωρισμός εντός της τάξης και για το πώς συγκροτήθηκε το φύλο εντός της τάξης.

Θεωρώ ότι αν αυτό το δώσουν γραπτώς, ίσως τότε γίνει κατανοητό από κάποιον που δεν έχει μπει στην παραγωγική διαδικασία μιας και τα ιστορικά παραδείγματα που έδωσαν ήταν αρκετά καλά. Τώρα, εγώ θα ήθελα να ρωτήσω τους συντρόφους από την Αγγλία, εάν υπάρχει σαν τάση εντός των οργανώσεων της εργατικής τάξης η θέληση για επανάσταση ή απλά βολεύονται με ρεφορμιστικά αιτήματα διεκδικήσεων από το κράτος.

Τοποθέτηση 8: Δεν νομίζω ότι κανείς εδώ μέσα αμφισβήτησε τι περνάει η εργατική τάξη, δεν καταλαβαίνω γιατί λες όλο αυτό με βάση την τοποθέτηση της συντρόφισσας, δεν βρήκα κάποια σχέση με την ανάλυσή τους. Εννοείται ότι η εργατική τάξη περνάει ό,τι περνάει και είναι καταπιεσμένη και δεν τη συγκρίνουμε με την αστική ή τη μεσαία τάξη αλλά δεν καταλαβαίνω πώς είναι σχετικό αυτό που είπες και γιατί ανέφερες ότι ίσως πρέπει να διαβάσουμε κάπως καλύτερα το κείμενο και πως δεν καταλάβαμε κάτι καλά. Συγγνώμη, εγώ δεν κατάλαβα πώς συνδέονται αυτά που είπες με αυτά που είπε πριν η συντρόφισσα. Πάντως, δεν αμφισβήτησε κάποιος την ταξική καταπίεση.

Τοποθέτηση 9: Επίσης, συγγνώμη, είναι σα να δικαιολογείς το γεγονός ότι επειδή κάποιος δουλεύει, καταπιέζεται στο εργοστάσιο και βιώνει άσχημες συνθήκες, τότε μπορεί να κάνει και τέτοιες σεξουαλικές παρενοχλήσεις. Εγώ κάτι τέτοιο κατάλαβα, ότι από τη στιγμή που του επιβάλλεται αυτό το πράγμα, κατά κάποιο τρόπο είναι σα λογικό αποτέλεσμα...

Τοποθέτηση 7: Είναι το λογικό αποτέλεσμα που δεν μπορεί να καταλάβει κάποιος που δεν ζει αυτό το πράγμα...

Κ. (Εισ. 1): Θα μπορούσα να σου πω βέβαια κατ' αναλογία ότι κάποιος που δεν είναι γυναίκα δεν θα μπορούσε να καταλάβει τον βιασμό, ας πούμε, αλλά συζητάμε τώρα σ' ένα άλλο επίπεδο, προσπαθούμε να ξεπεράσουμε έναν τέτοιο τρόπο σκέψης. Για να απαντήσω πολύ σύντομα σ' αυτά που έθεσε η Ρ. [σ.σ.: τοποθέτηση 6], εννοείται ότι επεκτείνονται και αναπαράγονται γενικά στην κοινωνία και οι έμφυλες και οι φυλετικοποιημένες καταπίεσεις και διαιρέσεις, δεν μπορούν να περιοριστούν στην εργατική τάξη. Εγώ αναφέρθηκα αρχικά στο ότι μέσα στην τάξη θα βρούμε τους υλικούς όρους των σχέσεων αυτών, του φύλου και της φυλής. Όχι επειδή δεν υπάρχουν αυτοί οι διαχωρισμοί και στην αστική τάξη ή αλλού, αλλά επειδή βασικά αυτή η σκοπιά μας ενδιαφέρει, με την έννοια ότι αυτή είναι η σκοπιά μας. Αυτή η κοινωνία είναι ταξική, άρα μας ενδιαφέρει να δούμε το κεντρικό σημείο από το οποίο μπορούμε να ξεκινήσουμε για να φτάσουμε στην ανατροπή της. Η ίδια η τάξη μέσα της έχει τις επιμέρους αυτές καταπίεσεις, επιμέρους με την έννοια ότι υπάρχουν μέσα στην τάξη και αναπαράγονται, αφού αναπαράγονται οι υλικοί όροι που τις δημιουργούν. Δεν είναι μάλιστα αυτές οι μόνες διαιρέσεις, αφού, τα ίδια τα μέλη της τάξης όσο δεν βρίσκονται μέσα σε αγώνες, στρέφονται το ένα εναντίον του άλλου με διάφορους τρόπους. Αυτό εξάλλου προκύπτει από την ίδια τη φύση της τάξης, εφόσον η τάξη δεν υπάρχει σαν μια κοινωνιολογική κατηγορία, σαν κάτι δεδομένο, η τάξη υπάρχει μόνο όταν

αγωνίζεται. Όταν δεν αγωνίζεται ενάντια στους ταξικούς εχθρούς, αυτούς που δημιουργούν την καταπίεση, είναι φυσικό κι επόμενο το ένα κομμάτι να στρέφεται εναντίον του άλλου, δηλαδή οι άντρες να καταπιέζουν τις γυναίκες ή οι γυναίκες να καταπιέζουν άλλες γυναίκες ή οι λευκοί να καταπιέζουν τους μαύρους ή οι ειδικευμένοι τους ανειδίκευτους. Με άλλα λόγια, ο γενικευμένος ανταγωνισμός ο οποίος αναπαράγεται μέσα στις καπιταλιστικές σχέσεις εννοείται ότι διατρέχει όλες τις σχέσεις. Για να μην χαωνόμαστε όμως πρέπει να έχουμε κάποιο σημείο αφετηρίας το οποίο θεωρούμε ότι μπορεί να υπερβεί αυτούς τους διαχωρισμούς ώστε να καταργήσει αυτή τη σχέση· εξάλλου βάσει της ανάλυσης μας βλέπουμε πώς έχουν προέλθει αυτές οι διαιρέσεις ιστορικά, γι' αυτό δίνουμε έμφαση στην έννοια της τάξης. Ναι, πράγματι, κοινωνικά αναπαράγονται αυτές οι σχέσεις κι αυτές οι καταπιέσεις και διατρέχουν όλες τις κοινωνικές τάξεις.

Κι. (Εισ. 5): Νομίζω ότι πρέπει να εστιάσουμε στους υλικούς λόγους της καταπίεσης, γιατί αυτή τη στιγμή στην αριστερά φαίνεται να δίνεται υπερβολική έμφαση στην ιδεολογική βάση της καταπίεσης των ανδρών προς τις γυναίκες, χωρίς να θεωρούμε ασήμαντο τον ρόλο της ιδεολογίας. Το γεγονός ότι η ιδεολογία του φύλου διατηρείται στο υπάρχον σύστημα σημαίνει ότι πρέπει συνεχώς να αναπαράγεται κι αυτό συμβαίνει μόνο αν υπάρχει κάποια υλική βάση που την κρατάει ζωντανή. Με άλλα λόγια, ακόμα και τώρα, που οι άντρες και οι γυναίκες δουλεύουν και η δουλειά τους αμείβεται το ίδιο, γιατί οι άντρες πιστεύουν ακόμα ότι βρίσκονται σε μια πιο ισχυρή θέση απέναντι στις γυναίκες, σε βαθμό μάλιστα που να θέλουν να βλάψουν τη σωματική ακεραιότητα των γυναικών και να προσβάλλουν την αξιοπρέπειά τους με τον βιασμό; Νομίζουμε ότι ακόμα κι αν οι γυναίκες είναι αριθμητικά ίσες στην παραγωγή με τους άντρες, είναι δομικά σε μια αδύναμη θέση λόγω του γεγονότος ότι μπορούν να κάνουν παιδιά, και έτσι δεν είναι σταθερά εργαζόμενες αλλά θεωρούνται πιο ευέλικτη εργασιακή δύναμη, καθώς μπορεί να χρειαστεί να αφήσουν τη δουλειά όταν μείνουν έγκυες για κάποιο καιρό, άρα το κεφάλαιο θα πρέπει να εξαλείφει αυτή τη διαφορά και να πληρώσει περισσότερα για να τις φέρει σε ίση θέση με τους άντρες στην αγορά εργασίας, κάτι που δεν είναι διατεθειμένο να κάνει. Επειδή υπάρχει αυτός ο διαχωρισμός ανάμεσα στην παραγωγή και την αναπαραγωγή, με τη μία να είναι μισθωτή και την άλλη άμισθη εργασία, οι άντρες είναι περισσότερο ορατοί από τις γυναίκες, και όλο αυτό για τις γυναίκες που είναι συστηματικά σε πιο μειονεκτική θέση δημιουργεί την αίσθηση ότι αξίζουν λιγότερο στην κοινωνία. Ακόμα κι αν οι γυναίκες δεν έχουν παιδιά, επηρεάζονται από τη γενικότερη κατάσταση.

Μ (Εισ. 4): Απλώς θα ήθελα να προσθέσω δύο επιπλέον σκέψεις σ' αυτά. Πιστεύω ότι στο παράδειγμα της ενδοοικογενειακής βίας δεν έχει τόση αξία να εξηγήσουμε γιατί είναι βίαιος ο άντρας αλλά κάτω από ποιες συνθήκες οι άντρες μπορούν να γίνουν βίαιοι. Και μπορούμε να πούμε ότι οι άντρες μπορούν να καταπιέσουν τις γυναίκες μέσα στο κοινωνικά απομονωμένο περιβάλλον της οικογένειας, μέσα στην οικογένεια οι γυναίκες μπορούν να εκβιαστούν μέσω της μητρότητας, συναισθηματικά και υλικά και επίσης, προφανώς, η σωματική δύναμη

παίζει μεγαλύτερο ρόλο σε μια πιο απομονωμένη κατάσταση. Αλλά και πάλι αυτό δεν εξηγεί γιατί συμβαίνει αλλά γιατί μπορεί να συμβεί. Επομένως η λύση πάντα θα είναι να σπάσει η απομόνωση και να δημιουργούνται περισσότερο συλλογικές δομές. Αυτό μπορεί να μην κάνει τους άντρες καλύτερους ανθρώπους αλλά η πιθανότητα της καταπίεσης είναι μικρότερη. Αν τώρα φέρουμε το ζήτημα αυτό σε κοινωνικό επίπεδο, όπως είπαμε, η καταπίεση της γυναίκας είναι πολύ παλιά, ωστόσο το ότι το ζήτημα του φύλου και της έμφυλης καταπίεσης ήρθε στο προσκήνιο στην κοινωνία τότε που οι γυναίκες μπήκαν στην εργατική τάξη ως ενεργή δύναμη στη δεκαετία του '50 και του '60, δείχνει τη δυναμική της τάξης που μπορεί να κάνει και το ζήτημα των γυναικών κοινωνικό ζήτημα. Αλλά η σχέση είναι αμφίδρομη: δεν χρησιμοποιούν μόνο οι γυναίκες την τάξη ως εργαλείο, αλλά και η τάξη γίνεται μια καθολική κατηγορία μέσα από τους αγώνες των γυναικών: το γεγονός ότι οι γυναίκες, ως κομμάτι της τάξης, φέρνουν το ζήτημα της οργάνωσης της οικιακής ζωής στο προσκήνιο, αυτό είναι που κάνει την τάξη μια καθολική κατηγορία, οι αγώνες των γυναικών.

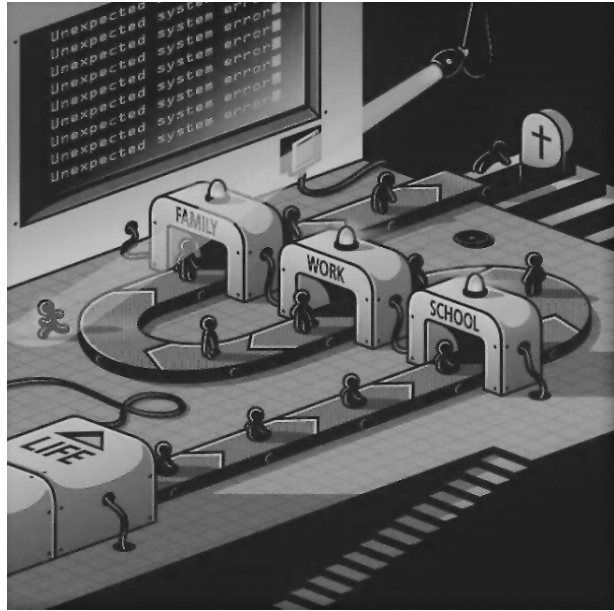
Τοποθέτηση 2: Δηλαδή οι αγώνες των γυναικών εμπλούτισαν τους αγώνες της εργατικής τάξης, και επειδή οι αγώνες της εργατικής τάξης εμπειρείχαν πλέον τους αγώνες των γυναικών, γι' αυτό μπορούμε να πούμε ότι η τάξη είναι μια καθολική κατηγορία.

Τοποθέτηση 10: Εγώ θα σταθώ λίγο στο θέμα της ταυτότητας όπως αυτό μπήκε μέσα από τα σοσιαλιστικά κόμματα ή συνδικάτα. Δηλαδή πάνω στο θέμα της ταυτότητας του εργάτη, η οποία ορίστηκε σε κάποια φάση ιστορικά γύρω από τον λευκό, αρτιμελή, άντρα εργάτη. Θεωρώ ότι πρόκειται για ένα ξεκάθαρο αναλυτικό λάθος το να προσεγγιστεί το προλεταριάτο με όρους ταυτότητας, πράγμα που είχε και τραγικές συνέπειες καθώς το προλεταριάτο δεν μπορεί να αναγνωριστεί ως ταυτότητα αλλά ως σχέση και ως διαδικασία μέσα από τη σχέση του με το κεφάλαιο. Μέσα από την κίνηση του ίδιου του προλεταριάτου εντός του κεφαλαίου αναδεικνύονται οι επιμέρους ταυτότητές του οι οποίες γίνονται διακριτές στα πλαίσια της εκμετάλλευσης: όπως στις πρώτες βιομηχανικές κοινωνίες έχουμε τις διακριτές ταυτότητες των παιδιών και της γυναίκας που επιτελούν συγκεκριμένο ρόλο στην παραγωγή, στον σύγχρονο καπιταλισμό έχουμε την ανάδειξη των επιμέρους ταυτοτήτων των τρανς ατόμων που αποκλείονται από συγκεκριμένα κομμάτια της παραγωγής κλπ. Έτσι το γίνεσθαι προλετάριος, το γίνεσθαι γυναίκα, το γίνεσθαι μετανάστης νοσηματοδοτείται από το ίδιο το κεφάλαιο στα πλαίσια αυτής της εκμετάλλευσης. Προσωπικά θεωρώ ότι η ίδια η κίνηση του προλεταριάτου προς την αυτοκατάργησή του θα μπορέσει να καταργήσει και τους επιμέρους διαχωρισμούς και τις αντιφάσεις του.

Τοποθέτηση 3: Πάνω στο έμφυλο ζήτημα υπάρχουν τα τελευταία χρόνια κάποιες κατακτήσεις. Σκέφτομαι κάποια επιμέρους ζητήματα, όπως ότι ανέδειξε ότι η εξουσία δεν είναι μόνο από πάνω προς τα κάτω κι όχι μόνο αυτό αλλά και ότι μπορεί να μην είμαι εγώ καταπιεζόμενος απλά, αλλά να είμαι και καταπιεστής. Όσον αφορά τα ζητήματα του έμφυλου, της φυλής και της τάξης, και

μεν ισχύει ότι η λύση βρίσκεται στο να ενωθούμε όλα τα καταπιεζόμενα για να ρίξουμε τον καταπιεστή μας, όμως υπάρχουν κι άλλα επιμέρους ζητήματα όπου είμαστε κι εμείς οι ίδιοι καταπιεστές, όπως είναι η σχέση μας με τη φύση και τα ζώα. Η ανάδειξη του έμφυλου ζητήματος μου έδειξε ότι ναι μεν μιλάμε για την εργατική τάξη αλλά ταυτόχρονα ότι είμαστε κι εμείς οι ίδιοι καταπιεστές, ταυτόχρονα κι εμείς οι ίδιοι μπορούμε να ασκήσουμε κάποια επιμέρους προνόμια που ίσως μας έχουν δοθεί κοι-

νωνικά. Εγώ φιλοδιαφωνώ με την προσέγγιση ότι το ταξικό μπορεί να τα λύσει όλα γιατί δεν είναι πάντα τα ζητήματα υλιστικά, δηλαδή διαφωνώ με το ότι άμα λύσουμε το υλιστικό κομμάτι, από μόνο του αυτό θα επιφέρει την καταστροφή της καταπίεσης. Κάποιες φορές καταπιέζουμε γιατί θεωρούμε ότι μπορούμε να το κάνουμε· κοινωνικά μας έχει δοθεί αυτό το προνόμιο, και μάλιστα χωρίς να υπάρχουν επιμέρους υλικόι λόγοι που μας οδηγούν στο να το κάνουμε. Η καταπίεση δεν προέρχεται μόνο από έξω αλλά βρίσκεται και μέσα μας.

Ν. (Εισ. 3): Πάντως πάνω σ' αυτό, αυτό που θέλουμε ν' αναλύσουμε είναι το γεγονός ότι όλες αυτές οι καταπιέσεις, οι διακρίσεις και οι σχέσεις εξουσίας είναι διάχυτες στην κοινωνία γιατί εξυπηρετούν έναν σκοπό. Είτε τις αναπαράγει το σύστημα είτε τις υιοθετεί από παλιά, σε κάθε περίπτωση, ουσιαστικά εξυπηρετούν τον σκοπό της αναπαραγωγής της καπιταλιστικής σχέσης. Ένας πολύ απλός τρόπος να το καταλάβει κανείς είναι ότι αυτές οι σχέσεις εξουσίας διαιρούν την τάξη, άρα αποτρέπουν μια πιθανή ενότητά της για να καταργήσει αυτές τις σχέσεις εξουσίας και εν τέλει την κυρίαρχη, την μισθωτή και άρα να καταργήσει τον εαυτό της. Οπότε υπάρχει μια ουσιαστική χρησιμότητα που είναι προς το συμφέρον της καπιταλιστικής σχέσης στο να υπάρχουν αυτές οι διαιρέσεις διάχυτες. Παρ' όλα αυτά, ο καθένας μπορεί να βρεθεί σε μια θέση καταπιεστή, καταπιεζόμενου αλλά όλες αυτές οι καταπιέσεις έχουν εν τέλει ταξικό πρόσημο σ' ένα βαθμό, δηλαδή δεν εξυπηρετούν κάτι ιδεατό, είναι μια υλική συνθήκη που εξυπηρετεί τη δομή της κοινωνίας που ζούμε και δεν θα υπήρχαν διαφορετικά.

Τοποθέτηση 11: Θα ήθελα να πω τη σκέψη μου με ένα παράδειγμα, βιωματικό. Στο σπίτι μας σκοτωνόμαστε συνέχεια με τον άντρα μου και ο λόγος είναι το μοίρασμα των οικιακών εργασιών: δεν μπορεί με κανένα τρόπο να μαγειρέψει και να κάνει τις δουλειές του σπιτιού. Επίσης έχω ένα παιδί μωρό, το οποίο δεν

θέλει πλέον θηλασμό για να πεις ότι είναι αποκλειστικά δική μου αρμοδιότητα. Μπορεί, επομένως, να κάνει σε σχέση με το μωρό μας κάτι, δεν κάνει όμως ποτέ τίποτα. Όπως το ακούτε τώρα αυτό, πρόκειται ξεκάθαρα για μια έμφυλη καταπίεση. Είμαι γυναίκα, καταπιεσμένη και αυτός άντρας, το φύλο του λοιπόν μέσα στην πατριαρχία του δημιουργεί τέτοια προνόμια που του επιτρέπουν να με καταπιέζει. Αν το αφήσουμε σ' ένα τέτοιο πλαίσιο εντελώς αποκομμένο απ' όλα τα υπόλοιπα που συνθέτουν την υλική μας πραγματικότητα, θα μείνουμε σ' αυτήν την πλάνη. Για πάμε να δούμε τώρα, ποιος είναι ο καταπιεστής και ποιος ο καταπιεζόμενος, αν μπορούν αυτές οι ταυτότητες να εναλλάσσονται και κυρίως γιατί εναλλάσσονται μιας και είπε ο σύντροφος προηγουμένως ότι κι εμείς είμαστε καταπιεστές. Εγώ λοιπόν είμαι ειδικευμένη, είμαι Αθηναία καθηγήτρια, ο άντρας μου είναι Αλβανός ανειδίκευτος, δουλεύει 16 ώρες την ημέρα, 17,18, μερικές φορές η δουλειά του τον κρατάει κι ένα 48ωρο και δεν μπορεί να γυρίσει στο σπίτι. Βάζοντας λοιπόν στο παιχνίδι κι αυτές τις επιπλέον διαιρέσεις που ακούσαμε, εγώ είμαι καταπιεστριά γιατί είμαι ντόπια και είμαι και ειδικευμένη κι ο άντρας μου καταπιεσμένος, μη προνομιούχος εν πάσει περιπτώσει, αυτός δεν έχει προνόμια, εγώ έχω προνόμια. Η κατάσταση όπως βλέπουμε, λοιπόν, είναι πιο σύνθετη. Αν θεωρήσω ότι η ουσία του σημερινού συστήματος καταπίεσης είναι η φυλή ή το φύλο, δεν έχω καμία ελπίδα ως προλετάρια, ως μισθωτή, να ενωθώ με τον άντρα μου. Αν αναγνωρίσω ότι η βασική ουσία των σημερινών σχέσεων καταπίεσης είναι η μισθωτή εργασία και ο συνολικός κοινωνικός καταμερισμός της εργασίας που το κεφάλαιο δημιουργεί, έχω μια βάση πάνω στην οποία θα ενωθώ μαζί του, έχω μια ταξική βάση πάνω στην οποία μπορώ να ενωθώ μαζί του και να καταργήσω την πηγή εξαιτίας της οποίας δημιουργείται αυτός ο σκοτωμός και ο χαμός μέσα στο σπίτι μου που μου γαμάει τη ζωή. Και γαμάει και τη δική του. Δεν ξέρω αν το παράδειγμα, μπορεί, Ρ. [σ.σ.: τοποθέτηση 6], να σου διευκρινήσει κάποιες από τις απορίες σου για το τι είναι η τάξη, γιατί είναι μια συνολική κοινωνική κατηγορία και σε τι μπορεί να μας ωφελήσει. Αλλά αν υπάρχει μια ελπίδα ποτέ, αν ο στόχος είναι να ξεπεράσουμε τις διαιρέσεις και τους διαχωρισμούς, δεν μπορούμε να το κάνουμε στην περίπτωση που εγώ είμαι Ελβετίδα καθηγήτρια κι ο άλλος Ασιάτης ανειδίκευτος παρά μόνο αν στόχο μας έχουμε να καταργήσουμε και οι δύο τη μισθωτή εργασία. Εδώ θα ήθελα να κάνω κι έναν διαχωρισμό: εάν το δούμε με τη στενά εργατίστικη άποψη και οπτική, ότι δηλαδή ο στόχος μας είναι ο Αλβανός άντρας μου να πάρει ένσημα για να αποκτήσει την άδεια παραμονής, προφανώς όχι μόνο δεν θα καταργήσουμε τη μισθωτή εργασία αλλά ούτε και τους έμφυλους, ούτε και τους φυλετικούς διαχωρισμούς. Άρα θα πρέπει να έχουμε και μια αντίληψη για το τι εννοούμε όταν λέμε τάξη. Στενά εργατίστικοι αγώνες δεν δημιουργούν τέτοιους ορίζοντες. Μόνο μια γενικότερη ενοποίηση των αγώνων των κομματιών της τάξης που ξεφεύγουν από το στενό ρεφορμιστικό συμφέρον το οποίο είναι το άμεσο μπροστά μας, μπορεί να μας οδηγήσει κάπου.

Τοποθέτηση 12: Σαν συνέχεια σ' αυτό που είπε η Δ. [σ.σ.: τοποθέτηση 11], ας κοιτάξουμε τι έγινε την περίοδο της κρίσης. Η επίθεση του κεφαλαίου και του

κράτους -κυρίως του κράτους- από το 2008 είναι επίθεση σε δικαιώματα των γυναικών ή είναι επίθεση στον κοινωνικό μισθό, στον άμεσο και τον έμμεσο, και με όλα τα μέσα; Εγώ λέω το δεύτερο, εγώ δεν γνωρίζω τα τελευταία χρόνια να έγινε επίθεση σε δικαιώματα γυναικών, από το κράτος, από τους θεσμούς, από τους νόμους του κράτους και να επιδεινώθηκε θεσμικά η θέση της γυναίκας σε σύγκριση με του άντρα. Γνωρίζω όμως ότι γίνονται συνέχεια επιθέσεις και μειώνεται η αξία της εργατικής δύναμης. Έχω υπόψιν μου το τελευταίο βιβλιαράκι του Ζιλ Ντωβέ, *Εικόνες του Φεμινισμού*. Είναι πολύ επιθετικό, βέβαια, και σε κάποια σημεία το παρατραβάει γιατί κάνει πολύ μεγάλη κριτική στο κίνημα απελευθέρωσης της γυναίκας. Εκεί αναφέρεται σε όλα αυτά τα αιτήματα που μπήκαν, ακόμα και για εξίσωση των μισθών. Αν και σωστό είναι ότι ενοποίησαν το προλεταριάτο, τουλάχιστον στην Αγγλία έγινε πολύ μεγάλος αγώνας για την εξίσωση των μισθών από τη δεκαετία του '60, ωστόσο ο σύγχρονος καπιταλισμός τα ενσωματώνει, δηλαδή σήμερα δεν είναι αυτό το ζητούμενο για το κράτος, αν θα πληρώνεται ο άντρας ή η γυναίκα το ίδιο, είναι δεδομένο αυτό, τουλάχιστον στη μητρόπολη. Το πρόβλημα είναι ότι οι μισθοί είναι χαμηλοί, μπορεί να παίρνουν τα ίδια αλλά μειώνεται ο μισθός συνέχεια.

Τοποθέτηση 2: Για λόγους ακρίβειας θέλω να πω κάτι, Γ. [σ.σ.: τοποθέτηση 12], επειδή είχαμε ασχοληθεί με το ασφαλιστικό ζήτημα. Το να μειώσουν τις συντάξεις για όλο τον κόσμο και να πάνε το όριο ηλικίας στα 67, για κάποιες γυναίκες αυτό σήμαινε 17 χρόνια παραπάνω δουλειάς. Δηλαδή σε περιόδους κρίσης, βλέπεις ότι χάνουν πράγματα που είχαν κερδίσει οι γυναίκες σε προηγούμενες περιόδους, όπως το να βγαίνουν νωρίτερα στη σύνταξη λόγω του ότι είχαν και το βάρος της οικιακής εργασίας, και μέσα στον έμμεσο μισθό το κράτος το αναγνώριζε αυτό το πράγμα, φυσικά σαν αποτέλεσμα των αγώνων που είχαν δώσει οι γυναίκες. Σε περιόδους κρίσης όπου το κράτος έρχεται να τους εξισώσει όλους προς τα κάτω, οι γυναίκες την πληρώνουν περισσότερο από τους άνδρες.

Τοποθέτηση 13: Αυτό ήθελα να πω, αυτό που είπε κι ο Γ. [σ.σ.: τοποθέτηση 2], υπάρχει κι αυτό που λέμε κοινωνική αναπαραγωγή. Υπάρχουν μελέτες που λένε ότι ειδικά σε περιόδους οικονομικής κρίσης οι γυναίκες είναι οι πρώτες οι οποίες πλήττονται γιατί συνήθως έχουν την αρμοδιότητα της αναπαραγωγής της εργατικής δύναμης, δηλαδή την οικιακή εργασία, και πλήττονται μ' έναν τρόπο ψυχολογικής εξόντωσης, από ό,τι έχει φανεί από πολλές έρευνες, οι οποίες λένε ότι μπορείς να προβλέψεις την οικονομική κρίση πριν αρχίσει να εκδηλώνεται στο εργασιακό πεδίο, αν παρατηρήσεις τις συνθήκες της οικιακής ζωής γιατί εκδηλώνεται πρώτα εκεί. Πέρα από αυτό, συμφωνώ γενικά με τη θέση ότι η ταξική καταπίεση δεν είναι περισσότερο σημαντική από τις άλλες καταπίεσεις αλλά ίσως είναι αυτή που μπορεί να μας οδηγήσει σε μια μετα-καπιταλιστική κατάσταση, δηλαδή να ενοποιήσει τους καταπιεσμένους και να οδηγήσει σ' ένα ξεπέρασμα του καπιταλισμού, συμφωνώ με αυτό. Απλά θεωρώ ότι δεν θα πρέπει να φτάσουμε στο σημείο, όπως έκανε πολλές φορές ειδικά στο παρελθόν η αριστερά, να μιλάμε για πρωτεύουσα ταξική αντίθεση η οποία καλεί τις υπόλοιπες καταπίεσεις

να σιωπήσουν, δηλαδή π.χ. «στο όνομα της ταξικής ενότητας, μην λες ότι σε χτυπάει ο άντρας σου γιατί το σημαντικό είναι ότι είμαστε όλοι μαζί εδώ εργάτες και όλοι μαζί θα πρέπει να απεργήσουμε ή να αγωνιστούμε». Ναι, όλοι μαζί ως ταξικά υποκείμενα θα πρέπει να αγωνιστούμε αλλά πρέπει κάθε φορά να βλέπουμε και τις διάφορες καταπιέσεις και να τις αφήνουμε να εκφραστούν. Κι αυτές είναι πάρα πολλές, πέρα από το φύλο και τη φυλή, π.χ. υπάρχει το ζήτημα της αρτιμέλειας, τα Α.Μ.Ε.Α. προφανώς έχουν λιγότερα προνόμια από μας. Υπάρχει μια φιλελεύθερη ρητορική του ρατσισμού και του σεξισμού που σου λέει ότι ρατσισμός είναι η διάκριση με βάση τη φυλή και σεξισμός είναι η διάκριση με βάση το φύλο αντίστοιχα. Κατά τη γνώμη μου δεν είναι έτσι, υπάρχει μια ιεραρχία, δεν είναι απλά η διάκριση. Και γι' αυτό δεν συμφωνώ και με τον όρο του αντίστροφου ρατσισμού/σεξισμού γιατί παραγνωρίζει ότι υπάρχει μια ιεραρχία φυλών κι ότι και μόνο που γεννιέμαι λευκός αυτό σημαίνει ότι είμαι σε μια ιεραρχία ανώτερη σε σχέση με έναν μαύρο, ακόμα κι αν ο μαύρος σαν προσωπικότητα λειτουργήσει σε βάρος μου με βάση το ότι εγώ είμαι λευκός. Αυτό δεν αναιρεί ότι στην ιεραρχία των φυλών είναι κάτω από μένα. Θα το αναιρούσε μόνο σε ένα υποθετικό σενάριο σύμφωνα με το οποίο οι μαύροι έπαιρναν την εξουσία αλλά και πάλι δεν θα ήταν αντίστροφος ρατσισμός μιας και θα ήταν οι μαύροι τότε που θα ήταν πάνω στην ιεραρχία. Δηλαδή παραγνωρίζουμε ότι υπάρχει μια ιεραρχία φυλών και φύλων. Για παράδειγμα, σε σχέση με το Black Lives Matter, σε μια ρητορική που

θα έλεγε ότι όλες οι ζωές μετράνε, θα έλεγα, ναι, όλες οι ζωές μετράνε και μπορεί σε απόλυτους αριθμούς να είναι πιο πολλοί οι λευκοί δολοφονημένοι από την αστυνομία αλλά δεν πρέπει να δούμε τους απόλυτους αριθμούς, πρέπει να δούμε επί του ποσοστού του πληθυσμού των λευκών και των μαύρων πόσα τέτοια περιστατικά γίνονται. Επομένως είναι καλό να πούμε ότι Black Lives Matter γιατί στη συγκεκριμένη περίπτωση αυτή ήταν η αιχμή της καταπίεσης και να δούμε πώς αυτό θα το εντάξουμε σε μια ομοσπονδία της τάξης που θα είναι κατά τη γνώμη μου μια ομοσπονδία ταυτοτήτων που θα χωράνε μέσα και οι καταπιέσεις των μαύρων και των λευκών με το ταξικό ως ενοποιητικό στοιχείο αλλά χωρίς να καλούμε σε σιωπητήριο τις υπόλοιπες καταπιέσεις.

θα έλεγε ότι όλες οι ζωές μετράνε, θα έλεγα, ναι, όλες οι ζωές μετράνε και μπορεί σε απόλυτους αριθμούς να είναι πιο πολλοί οι λευκοί δολοφονημένοι από την αστυνομία αλλά δεν πρέπει να δούμε τους απόλυτους αριθμούς, πρέπει να δούμε επί του ποσοστού του πληθυσμού των λευκών και των μαύρων πόσα τέτοια περιστατικά γίνονται. Επομένως είναι καλό να πούμε ότι Black Lives Matter γιατί στη συγκεκριμένη περίπτωση αυτή ήταν η αιχμή της καταπίεσης και να δούμε πώς αυτό θα το εντάξουμε σε μια ομοσπονδία της τάξης που θα είναι κατά τη γνώμη μου μια ομοσπονδία ταυτοτήτων που θα χωράνε μέσα και οι καταπιέσεις των μαύρων και των λευκών με το ταξικό ως ενοποιητικό στοιχείο αλλά χωρίς να καλούμε σε σιωπητήριο τις υπόλοιπες καταπιέσεις.

Τοποθέτηση 14: Το ζήτημα των ταυτοτήτων, της φυλής κλπ. άρχισε να συζητιέται στα αμερικάνικα πανεπιστήμια εδώ και 40-50 χρόνια. Αυτό δεν το κάνουν για λόγους απελευθέρωσης αλλά αποσκοπούν στο να διδάσκουν τα στελέχη στα πανεπιστήμια για το πώς θα κάνουν κοινωνικό έλεγχο. Το ζήτημα της ταυτότητας

έχει σχέση με την ψυχολογική δομή των ανθρώπων, οι άνθρωποι πρέπει να ταυτίζονται. Με ποιον θα ταυτίζονται όμως το κατασκευάζουν αυτοί που έχουν την εξουσία. Το βλέπουμε αυτό στα γήπεδα, πώς ο ένας στρέφεται ενάντια στον άλλον, πώς χρησιμοποιείται η ταυτότητα για την εθνική ιδεολογία. Το ζήτημα της

κουλτούρας επίσης είναι σημαντικό, δεν μπορεί να προχωρήσει η κοινωνία χωρίς αλλαγές στο ζήτημα της κουλτούρας σε μαζική κλίμακα. Εκεί παίζει ιδιαίτερο ρόλο πάντως η θρησκεία. Στο ζήτημα των γυναικών, στις χώρες που οι γυναίκες είναι πιο μπροστά, είναι καλύτερες οι συνθήκες ζωής, ενώ όπου κυριαρχεί η θρησκεία, είναι πολύ πιο πίσω. Ό,τι κατακτήθηκε στην Ευρώπη κατακτήθηκε με μεγάλα κινήματα και το βασικό είναι πώς θα πάει μπροστά η κοινωνία σαν σύνολο. Έχουν αλλάξει τα πράγματα. Στην Αγγλία π.χ. οι εργάτες δεν είναι πια οι βιομηχανικοί εργάτες, είναι αυτοί που δουλεύουν στις τράπεζες και στα σουπερ μάρκετ. Η βιομηχανική εργατική τάξη έχει πάει στην Κίνα και υπάρχουν και μεγάλα μικροαστικά στρώματα. Είναι πολύ σημαντικό να δούμε, ιδιαίτερα η νέα γενιά, πώς θα αλλάξει η κοινωνία και όχι απλά με συνθήματα. Εδώ υπάρχει Πρωτομαγιά και δεν μπορούμε να κάνουμε ούτε μια συγκέντρωση... Ο καθένας νομίζει ότι θα σώσει την ανθρωπότητα, για ποια ενότητα μιλάμε... Πρέπει να σκεφτούμε πρακτικά τι βήματα πρέπει να γίνουν μπροστά.

Τοποθέτηση 15: Σε σχέση μ' αυτό που είπε πριν ο σύντροφος για τις γυναίκες στα χρόνια της κρίσης, σωστά απαντήθηκε ότι τα βρίσκουν πιο δύσκολα λόγω της θέσης τους στην κοινωνία. Όμως ο τρόπος που απαντήθηκε είχε αυτό το στοιχείο και χαρακτηριστικό όπου μπερδεύεται η τάξη με οικονομικά κριτήρια αποκλειστικά και έτσι γίνεται μια ταυτότητα δίπλα στις άλλες. Η τάξη είναι κάτι πιο πλούσιο που αγκαλιάζει τις διαφορετικές εμπειρίες και νομίζω σ' αυτό κάπου συγκλίνουμε με τη διαθεματική προσέγγιση, όπως τη βάζει ο Γ. [σ.σ.: τοποθέτηση 2], αλλά εν τέλει δεν είναι το ζήτημα να βρίσκουμε ευθύνες - αυτή είναι η διαφορά. Προσπαθούμε να κάνουμε πολιτική και να βρούμε την ενότητα μέσα στη συνολική μας εμπειρία και να το πάμε παραπέρα.

Γρ. (Εισ. 2): Θα ήθελα να πω κάτι ακόμα και θα προσπαθήσω να γειώσω λίγο κάποια ζητήματα που συζητάμε στην αγωνιστική πραγματικότητα του ελληνικού χώρου από κάποιες εμπειρίες που είχα κι εγώ ο ίδιος. Θέλω μέσω αυτού να κριτικάρω ουσιαστικά μια τάση στην αριστερά και στον χώρο, να βάζει σε προτεραιότητα την επίλυση ζητημάτων που αφορούν ταυτότητες, με όρους καταγγελιολογίας και αξιοποιώντας εργαλεία τα οποία δεν έχουν και τόσο σχέση με

αυτά που χρησιμοποιούμε εδώ. Σε μεγάλο βαθμό αυτή τη στιγμή παράγονται και αναπαράγονται στον ακαδημαϊκό χώρο, ιδίως στον αγγλοσαξονικό κόσμο κι όχι μόνο, παρ' όλο που όντως, όπως το ανέλυσε η Κ. [βλ. εισ. 1], ο ακαδημαϊκός χώρος τα πήρε όλ' αυτά από τα κινήματα της δεκαετίας του '60 και του '70. Για να πάω στο ζουμί: στην περίπτωση της Zackie-oh και, συγκεκριμένα, των πορειών που έγιναν, φάνηκε να καταγγέλλεται η προλεταριακή βία ενάντια σε σύμβολα οικονομικής καταπίεσης, όπως τράπεζες, ως μάτσο. Εκεί βλέπουμε ένα πολύ μεγάλο όριο των εργαλείων της πολιτικής των ταυτοτήτων και της διαθεματικότητας να εξηγήσει καταστάσεις και να ξεπεράσει εμπόδια, τα εμπόδια της αστικής νομιμότητας εν προκειμένω, και καταγγέλλει τέτοιες πράξεις μ' αυτούς τους όρους διαστρεβλώνοντας τελείως την πραγματικότητα. Μια άλλη κατάσταση που βίωσα είναι μία τάση να δίνει έμφαση στην αλλαγή συμπεριφοράς. Αυτό δεν είναι λάθος, αλλά επειδή μπαίνει σε προτεραιότητα η καταγγελιολογία για να επιτευχθεί κάτι τέτοιο και δεν αναζητείται ένας τρόπος να ξεπεραστούν προβλήματα εντός της τάξης, ενδυναμώνοντάς την, παρατηρούνται φαινόμενα όπου τίθενται στο εδώλιο άνθρωποι –όχι απαραίτητα για λάθος λόγους– αλλά με μεγάλη σκληρότητα. Αυτό συμβαίνει ακόμα απέναντι σε άτομα που προσπαθούν να διατηρήσουν μια ισορροπία ως προς αυτό και οδηγούνται στην πλήρη απομάκρυνση, και μάλιστα με απειλές, από κινηματικές διαδικασίες, ακόμα και από πορείες και συγκεντρώσεις. Έτσι έχουν καταστραφεί και ολόκληρες δομές και για να τα λέμε και ξεκάθαρα, μιλάω για τη Βίλα Ζωγράφου.

Τοποθέτηση 3: Θα ήθελα λίγο να συμπληρώσω σ' αυτό που είπες σχετικά με τις σπασματικές που έγιναν στην πορεία για τη Zackie-oh. Καταρχάς δεν έγιναν από κάποια προλεταριακή οργάνωση ή κάτι τέτοιο αλλά έγιναν από κυρίως αναρχοκουίρ άτομα. Η απάντηση που δόθηκε σ' αυτά τα άτομα δεν έδειξε τα όρια της διαθεματικότητας, γιατί τα υποκείμενα τα οποία την έδωσαν δεν θα μπορούσαμε να πούμε ότι δρουν μέσα στα όρια της διαθεματικότητας, αφού κατά κύριο λόγο ασχολούνται με το κουίρ ζήτημα και μάλιστα με καταστατικά μέσα, δηλαδή ζητάνε επιχορηγήσεις κλπ. αλλά δεν έχουν καμία σχέση με τον «χώρο» άρα νομίζω ότι τα άτομα που έδωσαν την απάντηση δεν δείχνουν σε καμία περίπτωση τα όρια της διαθεματικότητας. Επίσης, δεν ξέρω σε τι αναφέρεσαι συγκεκριμένα, αλλά θέλω να πω γενικά ότι σ' ένα περιστατικό έμφυλης βίας σ' έναν χώρο αναρχικό, αντιεξουσιαστικό, δεν ξέρω και 'γω τι, η υπεράσπιση προφανώς του δράστη, του άντρα π.χ, δεν είναι στα πλαίσια των ισορροπιών. Προφανώς αυτός ο άνθρωπος πρέπει να πάρει πόδι. Δεν μπορεί να μιλάς για κατάργηση της εκμετάλλευσης και στην ουσία μέσα στους ίδιους σου τους χώρους άτομα να σηκώνουν χέρι σε άλλα άτομα ή να τα καταπιέζουν με τέτοιους τρόπους. Άρα δεν είναι στην ουσία οι απαντήσεις σ' αυτά τα ζητήματα που είναι διασπαστικές, είναι τα ίδια τα γεγονότα, δεν είναι η καταγγελία του βιασμού που είναι διασπαστική, ο βιασμός είναι. Και έτσι θα πρέπει να καταγγέλλεται και μάλιστα θα πρέπει να δείξεις μηδενική ανοχή. Εδώ αναγνωρίζω ένα μόνο ζήτημα το οποίο μπαίνει, με ποιον τρόπο στην ουσία το κίνημα απονέμει δικαιοσύνη έξω

από τα πλαίσια της αστικής νομιμότητας. Προφανώς αυτό είναι ένα ζήτημα το οποίο δεν έχει στην ουσία συζητηθεί εκτενώς και η «απονομή της δικαιοσύνης» και η υπεράσπιση του θύματος και του δράστη γίνεται στα πλαίσια των προσωπικών σχέσεων, όπου η πολιτική εκεί φεύγει από το δωμάτιο σιγά σιγά. Όντως το πώς απαντάμε σε τέτοια γεγονότα είναι κάτι που πρέπει να απαντηθεί και να μην γίνεται με όρους βουρ στον πατσά, πάμε να του κάψουμε το σπίτι κλπ.

Κ. (Εισ. 1): Επειδή η ώρα είναι περασμένη και υπάρχουν πολλές αποχωρήσεις θα κλείσουμε την εκδήλωση εδώ. Όπως, άλλωστε, είπαμε στην αρχή δεν μπορούν να εξαντληθούν αυτά τα ζητήματα, οπότε τα αφήνουμε ανοιχτά και ευχαριστούμε πάρα πολύ τους συντρόφους Angry Workers που ήταν εδώ, όπως και εσάς.

***